

Wprowadzenie do pojęcia migracji

*Tekst z kursu internetowego „Rändekool”
maailmakool.ee/randekool
Mari-Liis Jakobson*

Czym jest migracja i mobilność? Ilu jest migrantów i jak wiele migrantek na całym świecie? Dlaczego, dla kogo i dlaczego mają znaczenie?

Żyjemy w świecie, którego oblicze coraz bardziej kształtuje globalizacja. Technologia i edukacja poszerzają nasze horyzonty. Dzięki nim możemy daleko patrzeć i daleko podróżować, z łatwością codziennie przeglądać najnowszą amerykańską prasę, na bieżąco śledzić życie koreańskich gwiazd pop lub obserwować dzięki kamerkom internetowym budzące się hipopotamy w Kenii. Rok na australijskiej farmie, wolontariat w Azji Południowo-Wschodniej czy podróż dookoła świata są w zasięgu ręki. Świat jest ogromny, a jednocześnie sprawia wrażenie, że mieści się w kieszeni. Globalizacja ma też drugie, dużo mniej atrakcyjne oblicze. Z globalnym obszarem gospodarczym wiąże się większa niepewność i brak bezpieczeństwa, ponieważ inwestycje, produkcja i łańcuchy dostaw z niezwykłą swobodą mogą zmieniać lokalizację, przenosić się z kraju do kraju. Światowi giganci zagrażają lokalnym drobnym przedsiębiorcom, a konflikt między tymi, którzy zyskują i tracą wskutek globalizacji, jeszcze bardziej się zaostrza. Jak zawsze – tam gdzie śmiech, tam są i łzy.

Kim są migranci/migrantki i jak są liczni/liczne?

Migracja zewnętrzna to zjawisko również związane z globalizacją. Migracja międzypaństwowa polega na przemieszczaniu się ludzi z ich kraju zamieszkania do innego kraju, w którym nie mają obywatelstwa. Nie uwzględniamy tu krótkich podróży (np. wakacyjnych czy biznesowych) ani odwiedzin u przyjaciół. Migracja jest długotrwała. Przy gromadzeniu danych statystycznych na potrzeby definicji „osoby migrującej” uwzględnia się długość pobytu za granicą: przynajmniej rok. W 2020 roku ponad 280 mln ludzi mieszkało w kraju innym niż ich kraj urodzenia (regularnie aktualizowane statystyki migracji można przeglądać na portalu Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji, <https://migrationdataportal.org>). Mniej więcej co 30. osoba na świecie jest migrantem międzypaństwowym/ migrantką międzypaństwową. Gdyby te osoby zamieszkały w jednym kraju, to pod względem liczby ludności wyprzedziłyby go tylko Chiny (1,41 mld ludzi), Indie (1,39 mld) i USA (329 mln). Czy migracja na tak dużą skalę to niespotykane dotąd zjawisko? Odpowiedź na to pytanie można znaleźć w artykule „Migracja ludności XXI wieku w ujęciu historycznym”.

Ludzie przemieszczają się z bardzo różnych przyczyn. Na tej podstawie dzielimy migrację na dobrowolną i wymuszoną. Ta pierwsza jest rezultatem decyzji danej osoby o wyjeździe np. w celach zarobkowych lub w poszukiwaniu lepszych warunków życia, aby dołączyć członka/członkini rodziny zamieszkującego/zamieszkującej w innym kraju, studiować na fascynującym kierunku lub po prostu poznawać świat. Natomiast w niektórych przypadkach migracja okazuje się jedyną możliwością, np. jeśli dana osoba jest w swoim kraju prześladowana ze względów politycznych lub praktycznie nie ma szans na przetrwanie ze względów ekonomicznych. W 2015 roku osoby zmuszone do migracji stanowiły niecałe 10% wszystkich migrantów i migrantek, ale ich liczba szybko wzrasta. Więcej na temat przyczyn migracji – w artykule **„Dlaczego ludzie migrują?”**, natomiast o migracji wymuszonej opowiada artykuł **„Różne formy ochrony międzynarodowej”** oraz artykuł **„Migracje i zmiana klimatu”**. Migrować można na duże odległości lub regionalnie. Zdecydowana większość osób (ok. 70%) migruje w obrębie najbliższego sobie regionu: Europejczycy i Europejki w Europie, Afrykanie i Afrykanki w Afryce, Azjaci i Azjatki w Azji. Najwięcej osób przemieszcza się z krajów o niskim dochodzie do krajów, w których dochód jest wyższy. Według statystyk bardzo rzadko osoby z najuboższych krajów migrują do krajów najbogatszych, natomiast przemieszczanie się do krajów o nieco wyższym poziomie zamożności jest na porządku dziennym. Również migracja między krajami wysoko rozwiniętymi nie jest rzadkością. Dla wielu z nas, mieszkańców i mieszkank tych krajów, możliwość migracji jest oczywistością. Na przykład na terenie Unii Europejskiej do przekraczania granic nie jest potrzebny paszport. Tymczasem granice wielu krajów globalnego Południa są dużo bardziej szczelne i przedostanie się z jednego kraju do drugiego stanowi spore wyzwanie. Migracja niekoniecznie oznacza opuszczenie granic swojego kraju. Ludzie przemieszczają się z jednej części kraju do drugiej, z obszarów wiejskich do miast, a czasem w przeciwnym kierunku. To zjawisko nazywa się migracją wewnętrzną. Liczba migrantów i migrantek krajowych jest kilkakrotnie większa niż międzypaństwowych. Przykładowo w 2018 roku 736 mln ludzi mieszkało poza swoim miejscem urodzenia. Oprócz migrantów i migrantek mamy też osoby przemieszczające się na krócej, np. pracowników krótkoterminowych lub sezonowych i pracownice krótkoterminowe lub sezonowe oraz osoby podróżujące między krajami „za pracą” lub kultywujące taki styl życia. To dlatego coraz więcej mówi się o mobilności nie tylko w kontekście migracji. Osoby mobilne to studenci i studentki zaliczające semestr na zagranicznej uczelni, ale też obywatele Ukrainy przez lata wykonujący m.in. sezonowe prace w Polsce, ale nadal zamieszkujący w Ukrainie. Bogaci emeryci i emerytki również bywają mobilni: spędzają lato w rodzinnym kraju gdzieś w Skandynawii, a kiedy nadchodzi mroźna i wilgotna zima, odlatują do swojego drugiego domu na Wyspach Kanaryjskich. Ich styl życia to tzw. migracja za słońcem lub mobilny styl życia.

Dlaczego migracja jest ważna?

Migracja wywiera istotny wpływ na nowoczesne społeczeństwa i gospodarkę. Na migrantów międzypaństwowych i migrantki międzypaństwowe przypada niemal 1/10 (jedna dziesiąta) całkowitego wyniku gospodarczego, średnio trzykrotnie więcej na osobę niż w przypadku lokalnych mieszkańców/mieszkanek. A zatem migracja międzypaństwowa w dzisiejszych czasach bardzo istotnie oddziałuje na procesy globalne. Wpływ migracji na gospodarkę i społeczeństwo bardziej szczegółowo wyjaśnia artykuł „**Jak migracja wpływa na gospodarkę globalną i lokalną?**”, artykuł „**Migracja i społeczeństwo**” oraz artykuł „**Migracja i integracja**”. Migracja sama w sobie nigdy nie jest wyłącznie dobra ani tylko zła. Jej skutki zawsze zależą od wielu czynników, od kontekstu. Migrację można różnie interpretować w zależności od przyjętego punktu widzenia: kraju emigracji, kraju imigracji lub perspektywy samych migrantów i migrantek. Dla konkretnej osoby migracja jest najczęściej przełomowym wydarzeniem, serią doświadczeń, które wpływają na jej styl życia, tożsamość i relacje. Kraje przyjmujące, nie postrzegają imigracji z perspektywy pojedynczych osób. Zwykle to znacznie bardziej anonimowy proces związany z dywersyfikacją populacji, napływem dodatkowych pracowników/pracownic i konsumentów/konsumentek. Opinie na temat imigrantów i imigrantek są jednak często negatywne. Dla kraju pochodzenia migracja oznacza utratę „swojego”. Często mówi się o praniu mózgu. Wskutek migracji w niemal ¼ (jednej czwartej) krajów świata populacja się kurczy. Zgodnie z metaforą konkurencji demograficznej kiedy część populacji wyjeżdża, maleje motywacja tych, którzy zostali, ponieważ rynek się kurczy. Wzrost liczebności populacji przyhamowuje, ponieważ na migrację często decydują się osoby w wieku odpowiednim do założenia rodziny. Rzecz jasna, niektóre kraje oddychają z ulgą, gdy ich obywatele i obywatelki wyjeżdżają. W tej sytuacji rosną możliwości krajowej populacji na rynku pracy i maleje obciążenie socjalne państwa. Dodatkowo w dzisiejszych czasach można pozostawać w kontakcie na bardzo dużą odległość, a emigranci/emigrantki w znaczącym stopniu kształtują społeczeństwo i gospodarkę swojego kraju pochodzenia. O ile kilka dekad temu migracja odbywała się w jedną stronę, dziś większość osób migrujących to obywatele i obywatelki świata: zaczynają nowe życie w nowym kraju, w którym osiadają na stałe, ale utrzymują kontakty i więzi z krajem pochodzenia. W artykule „**Diaspory**” ze szczegółami omówiono perspektywę kraju pochodzenia. Migracja stanowi więc punkt przecięcia różnych interesów. To ważne zjawisko dla gospodarki, bo osoby migrujące stanowią siłę roboczą i nabywczą. Migracja jest istotna ze społecznego i kulturowego punktu widzenia, bo oznacza kontakt z odmiennością, która może zarówno wzbogacać, jak i konfliktować. W określonych realiach migracja wspiera politykę zagraniczną, jest zachętą do relacji ponadnarodowych lub wręcz przeciwnie – do budowania pozycji siły. Wiele krajów globalnej Północy wykorzystuje politykę wizową w charakterze kija i marchewki skłaniających rządy autorytarne do współpracy: „Przestrzegajcie praw człowieka, bo inaczej ograniczymy waszym elitom możliwość wjazdu do krajów przeznaczenia”. Z kolei niektóre państwa narzucają swoje warunki, stawiając jako kartę przetargową swoje strategiczne dla nielegalnej migracji położenie tranzytowe: „Handlujcie z

nami bronią, bo inaczej z naszych portów znów wyruszą statki z uchodźcami”. Nic dziwnego, że rządy odczuwają coraz większą potrzebę uregulowania kwestii migracyjnych i polityki integracyjnej. Zagadnienie regulacji zjawiska migracji wyjaśnia artykuł „**Polityka migracyjna**” i „**Nielegalna migracja**”. Z pewnością temat migracji budzi kontrowersje. Większość ludzi nie zastanawia się nad nim na co dzień, ale polityka łatwo go zawłaszcza. Kiedy sytuacja się zaognia, pojawia się niebezpieczeństwo polaryzacji – podziału na dwa obozy. Przedstawiciele jednego z nich uważają migrację za coś wspaniałego, a co najmniej drugie tyle widzi w niej zagrożenie dla egzystencji. Migrację można porównać do szklanki do połowy napełnionej wodą. Naturalnie, dla jednych będzie do połowy pełna, dla innych – do połowy pusta. Rzeczywiście, w niektórych społeczeństwach szklanka jest bardziej napełniona lub niemal pusta. Nie należy jednak wierzyć ani tym, których zdaniem szklanka wody spowoduje potężną powódź, ani tym, którzy twierdzą, że szklanka nie istnieje. Więcej o debacie publicznej na temat migracji – w **tekście „Migracja a opinia publiczna”**. Niniejszy zbiór tekstów nie aspiruje do zmiany czyichkolwiek przekonań o migracji, lecz dostarcza argumentów uzasadniających te przekonania. Mamy nadzieję, że dzięki niemu obraz migracji zyska na wielowymiarowości i czytelności.

Tematy do dyskusji z uczniami i uczennicami:

- Przed zagłębieniem się w kolejne rozdziały zapiszcie, jakie zmiany Waszym zdaniem wiążą się z migracją. W jaki sposób wpływa ona na życie osób migrujących? A jak wpływa zarówno na kraj przyjmujący, a jak na kraj pochodzenia migranta/migrantki? Po przeczytaniu kolejnych tekstów przyjrzyjcie się ponownie Waszym odpowiedziom i je uzupełnijcie.
- Czym migracja różni się od mobilności? Podajcie przykłady osób migrujących i mobilnych.

Dodatkowa lektura:

Strona internetowa Międzynarodowej Organizacji ds. Migracji ONZ (UN International Organization for Migration). Zawiera najświeższe dane statystyczne dotyczące migracji, raporty na temat trendów migracyjnych na całym świecie oraz charakterystyki imigracji i emigracji w poszczególnych krajach; <https://www.iom.int/>. Zobacz też <https://www.migrationdataportal.org/> i <https://worldmigrationreport.iom.int/>

Strona internetowa UNDESA. Departament spraw gospodarczych i społecznych ONZ (UN Department of Economic and Social Affairs) monitoruje procesy migracyjne i regularnie publikuje raporty. Zobacz np. <https://www.un.org/en/desa/international-migration-2020-highlights>

Więcej materiałów na stronie internetowej programu: www.globalna.ceo.org.pl

Materiał powstał w 2021 roku ramach przedsięwzięcia „I am European: Historie i fakty o migracjach na XXI wiek” realizowanego przez Centrum Edukacji Obywatelskiej. Tłumaczenie z języka angielskiego na język polski zostało przygotowane w 2022 r. w ramach projektu „Globalna szkoła. Razem o migracjach”, będącego częścią przedsięwzięcia. Projekty współfinansowane są ze środków Unii Europejskiej oraz w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP. Treść wyraża wyłącznie poglądy autorów/autorek i nie może być utożsamiana z oficjalnym stanowiskiem Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP ani Unii Europejskiej. www.gov.pl/polskapomoc

„I am European. Historie i fakty o migracjach na XXI wiek” jest częścią programu DEAR (The European Commission's Development Education and Awareness Raising Programme), który wspiera projekty angażujące społeczeństwo Unii Europejskiej w globalne zagadnienia rozwoju społecznego, gospodarczego i środowiskowego. Poprzez finansowanie programów takich jak „I am European. Historie i fakty o migracjach na XXI wiek ” DEAR promuje uniwersalne wartości, m.in. wolność, demokrację, praworządność oraz umożliwia obywatelom i obywatelkom Europy włączenie się w globalny rozwój. Program DEAR finansuje około 30 programów w krajach członkowskich UE. Projekty te przyczyniają się do zwiększenia zrozumienia i zaangażowania Europejczyków i Europejczyk w kreowanie pozytywnych zmiany społecznych zarówno na poziomie lokalnym, jak i międzynarodowym. Działania DEAR wspierają również pracę UE na rzecz realizacji Celów Zrównoważonego Rozwoju.

Wydawca:

Fundacja Centrum Edukacji Obywatelskiej ul.

Noakowskiego 10, 00-666 Warszawa

www.ceo.org.pl

Warszawa 2022

Autorka: Mari-Liis Jakobson

Tłumaczenie: Anna Wojtych

Redakcja językowa: Magdalena Bogdańska- Maciak

Materiał jest dostępny na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 4.0 Międzynarodowe. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Fundacji Centrum Edukacji Obywatelskiej. Tłumaczenie powstało w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2022. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji i posiadaczach praw.

